

توانمندسازی روستایی

(اصول بنیادین، رهیافت‌ها، نظریه‌ها و تجارب)

نگارندگان

دکتر عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری

دکتر وکیل حیدری ساربان

مدرسنامه: افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین، ۱۳۳۴ -

عنوان و نام پدیدآور: توانمندسازی روستایی (اصول بنیادین، رهیافت‌ها، نظریه‌ها و تجارب) نگارندگان علیرضا رکن‌الدین

افتخاری، وکیل حیدری ساریان؛ ویراستار ادبی و فنی الهام رضائزاد.

مشخصات نشر: تهران: دانشگاه تربیت مدرس، مرکز نشر آثار علمی، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ج، ۳۴۴ ص: مصور، جدول، نمودار.

فروست: دانشگاه تربیت مدرس؛ شماره انتشار: ۲۲۴.

شابک: 978-600-7589-55-7

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: واژه‌نامه.

یادداشت: کتابنامه.

یادداشت: نمایه.

موضوع: عمران روستایی

Rural development: موضوع

موضوع: عمران روستایی -- مدیریت

Rural development -- Management: موضوع

موضوع: عمران روستایی -- ایران

Rural development -- Iran: موضوع

شماره افزوده: حیدری ساریان، وکیل، ۱۳۵۲ -

شماره برگزیده: دانشگاه تربیت مدرس، مرکز نشر آثار علمی

شماره برگزیده: Tarbiat Modares University, TMU Press

رشدی کنگره: ۱۳۹۶ الف ۸/ع HN۴۹/ع

زده‌بند: دیوبند ۳۰۷/۱۴۱۲

شماره ثبت: ۵۰۸۴۱۰۲

توانمندسازی روستایی: اصول بنیادین، رهیافت‌ها، نظریه‌ها و تجارب)

نگارندگان: دکتر عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری و دکتر وکیل حیدری ساریان

ویراستار ادبی و فنی: الهام رضائزاد

طراح جلد: ترنم

صفحه‌آرایی: سمیه رضایی

شماره انتشار: ۲۲۴

شماره پیاپی: ۲۸۲

تاریخ انتشار: ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰

ISBN: 978-600-7589-55-7

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۸۹-۵۵-۷

ناشر: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس

نوبت چاپ: اول

کارشناس اجرایی: فاطمه طالبی

ناظر چاپ: مصطفی جانجانی

لیتوگرافی: ایران گرافیک

چاپ و صحافی: کتاب شمس

مرکز پخش: تقاطع بزرگراه‌های آل‌احمد و دکتر چمران،

انتشارات دانشگاه تربیت مدرس، صندوق پستی: ۱۴۱۱۵-۳۱۸

تلفن: ۸۲۸۸۳۰۹۶ دورنگار: ۸۲۸۸۳۰۳۲

بها: ۳۰۰۰۰۰ ریال

صحت مطالب کتاب برعهده نگارندگان است.

فهرست مطالب

پیشگفتا.....	ز
فصل اول مفاهیم و اصول بنیادین توانمندسازی.....	۱
۱-۱ طرح موضوع.....	۱
۲-۱ سیری در واژه و تعریف توانمندسازی.....	۶
۱-۲-۱ از نظر دایره‌المعارف و هفت بنامه‌ها.....	۷
۲-۲-۱ از دیدگاه سازمان‌ها و نهادهای.....	۸
۳-۲-۱ از دیدگاه متخصصان و پژوهشگران.....	۱۰
۴-۲-۱ توانمندسازی از منظر علوم مختلف.....	۱۷
۵-۲-۱ تعریف توانمندسازی روستایی.....	۲۰
۳-۱ ابعاد توانمندسازی روستایی.....	۲۵
۱-۳-۱ بُعد اقتصادی.....	۲۵
۲-۳-۱ بُعد نهادی.....	۲۸
۳-۳-۱ بُعد اجتماعی (فرهنگی / روان‌شناختی - سیاسی).....	۳۴
۴-۳-۱ بُعد محیطی.....	۴۰
۴-۱ اهداف توانمندسازی.....	۴۰
۵-۱ ضرورت و اهمیت توانمندسازی.....	۴۴
۶-۱ عوامل مؤثر بر توانمندسازی.....	۵۲
۱-۶-۱ توان ذهنی.....	۵۲

۵۳	۱-۶-۲ توان جسمی
۵۴	۱-۶-۳ دانش
۵۷	۱-۶-۴ مهارت
۵۸	۱-۶-۵ انگیزه
۶۱	۱-۷-۷ موانع فرا روی توانمندسازی
۶۷	۱-۸-۸ آموزش، در توانمندسازی
۶۸	۱-۸-۱ تعریف آموزش
۷۳	۱-۸-۲ اهداف آموزش توانمندسازی
۷۵	۱-۸-۳ اصول، ارزیابی در آموزش
۷۶	۱-۸-۴ روش ها و ابزار آموزش توسعه منابع انسانی
۸۰	۱-۸-۵ فرایند آموزش
۸۱	۱-۸-۶ مراحل فرایند آموزش
۸۱	۱-۸-۷ تعیین نیازهای آموزشی
۸۳	۱-۸-۸ تجزیه و تحلیل نیازها در ارزش
۸۳	۱-۹-۹ مدیریت دانش در توانمندسازی
۸۵	۱-۹-۱ مفهوم و تعریف مدیریت دانش
۸۷	۱-۹-۲ چرخه مدیریت دانش
۸۷	۱-۹-۲-۱ فرایند خلق دانش
۸۹	۱-۹-۳ رهیافت های مدیریت دانش
۹۰	۱-۹-۴ مدیریت دانش و توانمندسازی
۹۱	۱-۱۰ ظرفیت سازی و توانمندسازی
۹۹	۱-۱۱ مشارکت و توانمندسازی
۱۰۲	۱-۱۲ جمع بندی
۱۰۳	فصل دوم رهیافت ها، نظریه ها، راهبردها، مدل ها
۱۰۳	۲-۱ مقدمه
۱۰۳	۲-۲ چگونگی شکل گیری رهیافت توانمندسازی

فهرست مطالب ج

۱۰۴	۳-۲ رهیافت‌های توانمندسازی
۱۰۴	۱-۳-۲ رهیافت ارتباطی
۱۰۷	۲-۳-۲ رهیافت انگیزشی
۱۱۵	۱-۲-۳-۲ نظریه انگیزش
۱۲۱	۱-۱-۲-۳-۲ نظریه سلسله مراتب نیازها
۱۲۷	۲-۱-۲-۳-۲ نظریه ماری
۱۲۸	۳-۱-۲-۲ نظریه آلدرفر
۱۲۹	۳-۱-۱-۴ نظریه موفقیت (مک‌کللند)
۱۳۰	۱-۲-۳-۲ نظریه ۷ (داگلاس مک گرگور)
۱۳۱	۲-۳-۲-۱-۶ برویات ماهیت انسانی نظریه X، Y، مک‌گریگور
۱۳۲	۲-۳-۱-۷ نظریه بالغ و نابالغ آرگریس
۱۳۴	۲-۳-۱-۸ نظریه انگریس
۱۳۶	۲-۳-۲ ادغام نظریه انگیزش
۱۳۸	۳-۳-۲ رهیافت شناختی
۱۴۲	۱-۳-۳-۲ احساس خودتعیینی
۱۴۲	۲-۳-۳-۲ احساس شایستگی (خوداثربخشی)
۱۴۳	۳-۳-۳-۲ تأثیر یا پذیرفتن شخصی نتیجه
۱۴۴	۴-۳-۳-۲ معنی دار بودن
۱۴۵	۵-۳-۳-۲ اعتماد
۱۴۹	۴-۲ راهبردهای توانمندسازی روستایی
۱۴۹	۱-۴-۲ گونه‌شناسی راهبردهای توانمندسازی
۱۴۹	۲-۱-۴-۲ توانمندسازی کارکردگرا
۱۵۰	۲-۱-۴-۲ توانمندسازی تفسیرگرا
۱۵۰	۳-۱-۴-۲ توانمندسازی ساختارگرا
۱۵۰	۴-۱-۴-۲ توانمندسازی انسان‌گرا
۱۵۳	۵-۲ مدل‌های توانمندسازی روستایی

- ۱۵۴..... ۲-۵-۱ مدل توانمندسازی کانگر
- ۱۵۵..... ۲-۵-۲ مدل آلبرت باندورا
- ۱۵۶..... ۲-۵-۳ مدل فورد و فوتلر
- ۱۵۸..... ۲-۵-۴ مدل نولر
- ۱۵۹..... ۲-۵-۵ مدل رایینز و کرینو و فرنдал
- ۱۶۰..... ۲-۵-۶ مدل توانمندسازی باون و لاولر
- ۱۶۱..... ۲-۵-۷ مدل توانمندسازی مگ لاگان ونل
- ۱۶۳..... ۲-۵-۸ مدل توانمندسازی توماس و ولتهوس
- ۱۶۴..... ۲-۵-۹ مدل توانمندسازی گانو
- ۱۶۶..... ۲-۵-۱۰ مدل بلو کو
- ۱۶۷..... ۲-۵-۱۱ مدل سا-تار، زفتر، زمینه
- ۱۶۸..... ۲-۵-۱۲ مدل بلاز-ارد و سماران
- ۱۶۹..... ۲-۵-۱۳ مدل اسکات و آف
- ۱۶۹..... ۲-۵-۱۳-۱ توسعه روابط مساحت
- ۱۷۰..... ۲-۵-۱۳-۲ رهبری تسهیل کننده
- ۱۷۰..... ۲-۵-۱۳-۳ ساختن گروه‌های هدفمند
- ۱۷۱..... ۲-۵-۱۳-۴ رهافت توانمندسازی و توسعه پایدار روستایی
- ۱۷۷..... ۲-۵-۱۳-۷ نظریه‌های راهبردی توانمندسازی و توسعه پایدار روستایی
- ۱۷۷..... ۲-۷-۱ نظریه‌های رفتاری (نگرش رفتاری توانمندسازی)
- ۱۷۸..... ۲-۷-۲ نظریه برابری (عدالت)
- ۱۷۹..... ۲-۷-۳ نظریه هزینه-فایده
- ۱۷۹..... ۲-۷-۴ نظریه انتظار/اشتیاق
- ۱۸۱..... ۲-۷-۵ نظریه سیستم‌های اجتماعی
- ۱۸۳..... ۲-۷-۶ نظریه‌های سبک رهبری
- ۱۸۶..... ۲-۷-۱۰ نظریه مسیر - هدف
- ۱۸۹..... ۲-۷-۲-۲ نظریه دوره زندگی (مدل وضعی)

فهرست مطالب ه

۱۸۹.....	۱-۲-۶-۷-۲ سبک رهبری آمرانه.....
۱۹۰.....	۲-۲-۶-۷-۲ سبک رهبری متقاعدکننده.....
۱۹۰.....	۳-۲-۶-۷-۲ سبک رهبری مشارکتی.....
۱۹۰.....	۴-۲-۶-۷-۲ سبک رهبری تفویضی.....
۱۹۱.....	۳-۶-۷-۲ رهبری وضعی.....
۱۹۳.....	۸-۲ جمع‌بندی.....
۱۹۵.....	فصل سوم: آوازه‌دهی از تجارب مطالعاتی و سیاستی رهیافت توانمندسازی در جهان و ایران.....
۱۹۵.....	۳-۱ مقدمه.....
۱۹۶.....	۲-۳ تجارب ه، مطالعاتی و سیاستی رهیافت توانمندسازی در جهان.....
۲۰۴.....	۱-۲-۳ توانمندسازی روستاییان در هند.....
۲۰۵.....	۲-۲-۳ توانمندسازی روستاییان در مالزی.....
۲۰۷.....	۳-۲-۳ توانمندسازی روستاییان در چین.....
۲۱۰.....	۴-۲-۳ توانمندسازی روستاییان در برتانیا.....
۲۱۲.....	۵-۲-۳ توانمندسازی روستایی در پاکستان.....
۲۱۳.....	۳-۳ تجارب مطالعاتی و سیاستی رهیافت توانمندسازی در ایران.....
۲۳۰.....	۴-۲ جمع‌بندی فصل سوم.....
۲۳۱.....	فصل چهارم: بومی‌سازی شاخص‌های توانمندسازی روستایی در ایران.....
۲۳۱.....	۴-۱ مقدمه.....
۲۳۲.....	۲-۴ فرایند بومی‌سازی شاخص‌های توانمندسازی روستایی.....
۲۳۳.....	۱-۲-۴ متغیرهای توانمندسازی و توسعه روستایی.....
۲۳۷.....	۳-۲-۴ مفهوم عملیاتی رابطه دو متغیر توانمندسازی و پایداری روستاها.....
۲۳۸.....	۳-۴ فرایند جمع‌آوری داده‌ها (طراحی پرسش‌نامه‌ها و سنجش روایی و پایایی آنها).....
۲۳۸.....	۴-۴ فرایند انتخاب جامعه آماری و نمونه.....
۲۴۰.....	۵-۴ تدوین چهارچوب طراحی شاخص‌های توانمندسازی روستایی (مطالعه موردی).....
۲۴۲.....	۱-۵-۴ گام اول: شناسایی سیستم و ابعاد توانمندسازی روستایی.....

- ۲۴۲..... ۴-۵-۲ گام دوم: شناسایی اصول توانمندسازی روستایی
- ۴-۵-۳ گام سوم: تبیین معیارهای طراحی و انتخاب شاخص‌های (معرف‌ها)
- ۲۴۳..... توانمندسازی روستایی
- ۲۴۴..... ۴-۵-۴ گام چهارم: مؤلفه‌های مبنایی توانمندسازی روستایی
- ۴-۵-۵ گام پنجم: رهیافت‌ها و چهارچوب سازماندهی و توسعه شاخص‌های
- ۲۴۵..... توانمندسازی روستایی
- ۴-۵-۶ گام ششم: مطالعه تجارب و شناسایی طیف گسترده از شاخص‌های
- ۲۴۷..... توانمندسازی روستایی
- ۴-۵-۷ گام هفتم: غربالگری اولیه از تجارب جهانی و شناسایی شاخص‌های کلیدی
- ۴-۵-۸ گام هشتم: ارزیابی عملیاتی و بومی کردن شاخص‌های کلیدی از دید خبرگان
- ۴-۵-۹ گام نهم: انتخاب شاخص‌های نهایی (تجارب جهانی و خبرگان داخلی)
- ۴-۵-۱۰ شاخص‌های مهم بعد از خودتعیینی توانمندسازی
- ۴-۵-۱۱ شاخص‌های مهم بعد از بستگی توانمندسازی روستایی
- ۴-۵-۱۲ شاخص‌های مهم بعد از تأثیر توانمندسازی روستایی
- ۴-۵-۱۳ شاخص‌های مهم بعد از معنی‌داری توانمندسازی روستایی
- ۴-۵-۱۴ شاخص‌های مهم بعد از اعتماد توانمندسازی روستایی
- ۴-۵-۱۵ جمع‌بندی
- ۲۶۱..... سخن پایانی
- ۱-۵ برآیند
- ۲۷۹..... منابع
- ۲۹۷..... منابع برای مطالعه بیشتر
- ۳۰۷..... واژه‌نامه فارسی به انگلیسی
- ۳۱۱..... واژه‌نامه انگلیسی به فارسی
- ۳۱۵..... نمایه

پیشگفتار

امروز زمان آن رسیده است که نیروی محرکه را از برون روستایان به درون آنها منتقل کرد و آگاهی آنان را ارتقا بخشید؛ اهداف کاری را برای آنها روشن کرد و به آنها حق انتخاب داد. به جای این که به افراد روستاها گفته شود که چه کاری را در حوزه اقتصادی، اجتماعی، اکولوژیکی و ... انجام دهند و چگونه، بی انجام دهند، ظرفیت های شناختی آنان را بالا برد که خود مشکلات خود را حل کنند و خود تصمیم بگیرند، خودکنترل، خود معنی دار و ... باشند، اعتماد به نفسشان فزونی یابد و مسئولیت های مدیریت توسعه روستایی را خود بر عهده بگیرند و نقش دولت در این بین در حد تسهیل در آن باشد.

امروز این مسئله که مردم و جوامع روستایی باید سازمان یافته باشند و از توانایی ها، استعدادها و خلاقیت های خویش استفاده و آن را سازماندهی کنند، از الزامات فرایند توسعه پایدار روستایی قلمداد می شود. خاستگاه این نوع نگرش، توسعه پایدار و مفهوم سازی های جدید آن است که در دیدگاه توسعه ظرفیتی تبیین می شود و با سازماندهی ظرفیت سازی و توانمندسازی عینیت می یابد و تأکید بر توانمندسازی روستایان چه آن زمان که در معرض فقر قرار گرفته اند یا زمانی که فارغ از شاخص های فقر مادی از عاملیت جریان توسعه محروم مانده اند یا حتی به مشارکت در فرایند توسعه فراخوانده نشده اند وجه مشترک بحث های توسعه و روستایان در دو دهه اخیر است. بنابراین، توانمندسازی روستایان از پیش شرط های ضروری برای دستیابی به توسعه پایدار روستایی است.

این کتاب شاید در نوع خود اولین کتاب در این زمینه باشد که در ۵ فصل تدوین شده است. در فصل اول به تعاریف توانمندسازی، ابعاد توانمندسازی روستایی، اهداف

ح توانمند سازی روستایی ...

توانمندسازی، ضرورت و اهمیت توانمندسازی و مدیریت دانش، آموزش و نسبت توانمندسازی با ظرفیت سازی و مشارکت پرداخته شده است. در فصل دوم رهیافت ها، نظریه ها، راهبردها و مدل های توانمندسازی تجزیه و تحلیل شده اند. در فصل سوم به تجارب مطالعاتی و سیاستی رهیافت توانمندسازی در جهان و ایران توجه شده است. در فصل چهارم نیز به بومی سازی شاخص های توانمندسازی روستایی در ایران پرداخته شده است و فصل پنجم سخن آخر را شامل می شود.

در اینجا بر خود لازم می دانیم از مسئولان و دست اندرکاران انتشارات دانشگاه، به ویژه ریاست محترم آن جناب آقای دکتر ... و نیز از داوران محترم برای ارائه نظراتشان در بهبود کیفیت کتاب تشکر می نمایم.

شک نیست هیچ اثری نوشته ای خالی از نقص نیست و این اثر از این رو شاید نقص های فراوانی دارد. نویسندگان تقاضای بخشش از خوانندگان دارد و مصرا نه استدعا دارد که آنها را برای رفع نقص ها مدد فرمایند.

عبدالرضا رکن الدین افتخاری

استاد دانشگاه تربیت مدرس

رکبل حیدری ساریان

دانشیار دانشگاه محقق اردبیلی